

a kor felkapott szobrásza elvárja, sőt előírja, hogy Márta égesse el a Mikecstől kapott leveleit (ezért is talált az író kevés emléket tőle, róla), addig ő vidáman huncutkodik az emeleti műteremben ifjú hölgytanítványaival, miközben a lenti lakásban felesége a házimunka mellett kiszolgálja őket. De szinte valamennyi asszony-sors ezen a kiszabott úton vonul végig.

Megkapó, ahogy Gerlóczy Márton saját édesanyjának születését megírja, s ahogy tárgyilagosan, mégis szeretetteljesen ábrázolja életét, fiatalkori csavargásait, hogy mennyi gondot okozott Mészáros Zsófi Jékely Mártának. De ugyanígy párhuzamra lelhetünk Márta fiatalkori viselkedésében, noha akkor a szigorúbb erkölcsnek hála, nagy csavargások, külföldre szökések nem voltak, de az író nagymamája igen könnyen túllépett megunt szerelmeken. A könyv olvasása közben mindenképp elgondolkodhatunk, hogy saját mai, kicsinyes rágódásaink, sorscsapásként megélt hétköznapi gondjaink összemérhetők-e a tizenkilencedik század második felében, vagy a huszadik elején-közepén élt emberek gyötrelmeivel, de még örömeivel, megélt szépségeivel is akár.

Márta visszaemlékezései között olvasható: *„Kutatom s kérdezem, hogy sokféle adottságom mellett miért jutottam ide: vergődve, csalódottan aggódom hol egyik, hol másik családtagomért, úgy érzem, mindig mindenütt kijátszottak, becsaptak. Talán a passzivitásomban volt a legfőbb hiba.”*

Ugyancsak Márta feljegyzései között fogott meg az a pár mondat, melyben az akkor még gyermek unokát, a későbbi írórt így jellemzi: *„Most a két és fél éves Marcit élvezem legjobban, aki mellettem fedezi fel a világot, tanul beszélni. Éppen olyan gátlásos, mint én voltam gyermekkoromban s idegeneknek szinte semmit sem tud megmutatni magából. A testvérei sokkal exhibitionistábbak.”*

A regény címéhez egy nemzedékeken végigvonuló altatódal a magyarázat, ezt hallgatja,

erre alszik el Schéfer Ida, aki később ezt dúdolgatja gyermekeinek, így Mártának is, ő pedig továbbviszi a dalocskát, feltehetően a szeretett unokának, Gerlóczy Mártonnak is:

„Aki nem sír, nem kiáltoz, annak angyal kis kertét hoz, lesz benne egy szép fa, minden ágán aranyalma, kis fészek, meg kis madárka, kék a lába, zöld a szárnya, s azt énekli csengő hangon, aludj, aludj már galambom.” (Gyulai Pál)

Mikecs Anna Altató; Gerlóczy Márton regénye – Scolar Kiadó, 2017.

A Művészasztal kuriózuma

Szár az Ancsa

Visszapillantás a nyíregyházi Művészasztal irodalmi-színházi est sorozat első évadjára.

Mesésen kezdődött, családi titkokkal folytatódott, jöttek a történelem viharai, végül a közönség együtt dúdolta a *„Mint a mókus, fenn a fán”* kezdetű örökzöldet a 4524-es számú Ságvári Endre úttörőcsapat Solohov színjátszó szakkörének tagjaival.

Nagyon röviden talán így foglalható össze a Művészasztal elnevezésű ötfelvonásos, amiről kezdetben azt gondoltam, hogy a nevét az esteket befogadó MŰvész Stúdióról kapta, de

Szár az Ancsa nyíregyházi újságíró, szerkesztő Szabolcs-Szatmár-Bereg megye napilapjánál, a Kelet-Magyarországnál.

persze mi is lehetne az elnevezése annak, ha művészek ülnek körbe az asztalt?

De talán ez nem is lényeges, ennél sokkal fontosabb, hogy kik és mivel terítenek. Az estsorozat ötletadó házigazdája, Kováts Judit nyíregyházi író a tavaly augusztusban útjára indított, koncepcióját tekintve is egyedinek

mondható Művészasztal céljáról azt mondta, szeretnék a magyar írók, drámaírók színe-javát bemutatni Nyíregyházán, de egy kicsit másképp, mint ahogy megszokhattuk.

Mert hogy is szokott ez történni? Ül egy író/költő/művész, mellette pedig valaki, aki – jobb esetben – kiváló, a beszélgetést folyamatosan új utakra terelő kérdéseket tesz fel: olyanokat, amelyek hallatán a nézőben megfogalmazódik: nahát, én is éppen erre voltam kíváncsi! Sok mindent megtudunk, de időnként van bennünk egy kis hiányérzet, amikor hazafelé indulunk. Szóval, ez a jobbik eset, a rosszabb, amikor sablonos kérdésekre sablonos válaszok érkeznek. Ilyenkor nem könnyű eldönteni, hogy ki unja jobban a szeánszot: a néző vagy az, aki miatt odazarándokolt. Ez utóbbi forgatókönyv a Művészasztal estjein nem fordulhatott elő, már csak azért sem, mert a kérdezőket valóban érdekelték a vendégek, megfeleltek annak a – kihalófélben lévő – alapkövetelménynek, ami szerint felkészülnek a beszélgetőtársukból. (Aki arra vetemedik, hogy bizonyos televíziós csatornákon beszélgetős műsorokat néz, nem

egyszer találkozik a kíváncsiság teljes hiányával, holott ezen múlik minden: a kérdezőt érdeklí-e az, aki szemben ül vele.) Szóval, itt ilyen nem volt, Kováts Judit, dr. Karádi Zsolt és Nagy Zsuka is irodalmároktól elvárható alapossággal fordultak egy-egy est főszereplője felé, és nem csak azokat a témákat feszegették, amelyek az adott szerzőt ismerve kötelezőnek tűntek, de úgy alakították a beszélgetést, hogy az érdekes, izgalmas legyen, sőt, időnként fájó pontokra tapintottak rá, máskor soha ki nem mondott titkokat csalogattak elő. Néha talán egy picit többet beszéltek, mint amit a vendégekre kíváncsi néző várna, de utólag általában kiderült, hogy semmi sem volt véletlenül. Egy kérdés sem maradt őszinte válasz nélkül, a vendégek pedig nem csak beszéltek, de főszereplőből nézővé is váltak: testközelből figyelhették, miként kelnek életre a szövegeik, hogyan elevenednek meg kötetek addig csak papíron létező hősei. A Művészasztal ebben más, mint az irodalmi estek többsége: a szerzők mellett, hogy mesélnek életéről, halálról, élményről, családról, a műveikből alkotott színpadi produciók révén is közel kerülnek hozzánk.

A Művészasztal kuriózum, amelynek különlegességét az adja, hogy a hazai kortárs irodalom egy-egy kiemelkedő alkotóját színeszek és zenészek közreműködésével mutatja be. Persze, van az éremnek egy másik oldala is. A produkció ugyanis, mivel alkalomra, sőt, személyre szabott, mindig más és más, emiatt viszont a premier egyben a hatyúdal is. Csak az élheti át, aki akkor és ott jelen van, minden egyes színdarab egyszeri és megismételhetetlen, ahogy ezt Karap Zoltán tökéletesen megfogalmazta: „a premier egyben a darab halála is”. De ahogy láttam, a vendégeket ez nem zavarta, sőt: kíváncsisággal vegyes érdeklődéssel (vagy fordítva) figyelték, hogy a Móricz Zsigmond Színház művészei mit hoznak ki az addig csak nyomtatásban látott mondataikból,

Grecsó Krisztián meg is jegyezte: ha lehetne, a beszélgetés helyett ő inkább a könyvei alapján készült előadást hallgatná, de nem úszta meg – szerencsére! Egyszóval a koncepció remek, az újszerűségben rejlő lehetőség sokat ígért, de mindez aligha ért volna bármit is, ha a vendégek nem azok lettek volna, akik.

Ha előzetesen tízes (kívánság) listát kellett volna írnom arról, hogy kiket látnék szívesen a Művészasztal mellett ülni és mesélni, az öt vendég közül négyen biztosan szerepeltek volna rajta, de utólag egyáltalán nem bánom, hogy Boldizsár Ildikó is a sorozat részese lett, sőt! Jó pár éve voltam egy előadásán, ahol elmesélte:

mire jutott. A mesékkal tarkított Művészasztal megadta a válaszokat, sőt, annál többet is. Nagy meglepetésemre (szerintem ez másoknak is új volt) kiderült, hogy a mese nem gyermekműfaj, és az is, hogy ha képesek vagyunk egy-egy történetet belső történésként értelmezni, megmutatja az útjelző táblákat. De persze mindez nem olyan egyszerű, mint amilyennek tűnik: a sikerhez ugyanis néha kútba kell ugranunk – természetesen a saját, belső kutunkba. Az est mesés mozzanataként a Móricz Zsigmond Színház társulatának tagjai Ildikó Holle asszony című történetének Vidor fesztiválhoz passzoló változatát adták elő: bemutatták, hogyan értik,

egyetemistaként dolgozatot kellett írnia arról, hogy mi az élete célja, merre is tart. Csak tologatta maga előtt a feladatot, sehová sem haladt vele, a beadási határidő előtti estén viszont a fejére esett a Micimackó és kinyílt annál a fejezetnél, amikor Micimackót elönti az árvíz. A történet tökéletesen tükrözte a lelkiállapotát és élethelyzetét, az abból megírt dolgozat pedig az évfolyam legjobbja lett. A professzora azt mondta, neki ezzel kell foglalkoznia, de ugyanolyan komolysággal, mintha Dosztojevszkij lenne a téma. Azóta azt kutatja, valóban benne van-e a mesékben a világ valamennyi arca – mondta akkor, én pedig kíváncsi voltam, hogy

illetve hogy nem értik meg a rendező utasításait, és az is kiderült, hová tűnt el a gyerekek sánkjója alól a hó – de ez már egy másik mese. Az viszont a realitás, hogy a színészek, kiegészülve egy-egy zenésszel, minden alkalommal gazdagították a Művészasztal terítékét, és hozzátették a beszélgetéshez azt a pluszt, ami a koncepció egyediségét adja. (Az egyik kedvenc jelenetem Dragomán György Máglyájához kötődik: Emma és nagymamája úgy idézik meg emlékeiket, hogy a liszt, akár a múlt pora, finoman belepi a színészeket, de jut belőle a nézőtérre is – így lesz közös a játék, közös a múlt és közös a jelen.)

Mivel remek élmény volt az első, nagyon vártam a másodikat, különösen azért, mert Grecsó Krisztián volt a vendég, akit nem tudok megunni. Sem őt, sem a könyveit. Egy évvel korábban Kollár-Klemencz Lászlóval tartottak Nyíregyházán zenés estet, de akkor inkább arról beszélt, miért választotta az írást a zenélés helyett. (Egyrészt azért, mert a gitárját, amit bölcsészként elhagyott, csak néha veszi elő, másrészt mert van néhány rossz emléke: dalszövegeket is írt és ahogy fogalmazott, két együtttest vitt el a hátán a teljes kudarcig...) Most viszont megtudtam, hogy a Mellettem elférsz Domos tatája és Jusztikája, a Megyek utánad Daruja vagy a Tánciskola Voith Jósikája mitől annyira szerethető, annyira emberi, annyira „grecsós”. A válasz egyszerű: mert a megalkotójuk maga is szerethető és emberi (és persze „grecsós”). A sok főszereplő mind-mind befért a zsúfolásig megtelt MŰvész Stúdióba, ahogy megalkotójuk életének fontos alakjai is: a szülei, a nagyszülei, sőt, a fia is, aki ugyan még nem született meg, de akiről annyit megtudtunk, hogy a leendő édesapja már most szorong amiatt, hogy tud-e majd minta lenni a számára. Ahogy az ágas-bogas családfáról mesélt, az jutott eszembe, hogy ilyen történetekkel és ilyen felmenőkkel könnyű jókat írni, de aztán rájöttem: történeteik és felmenőik másoknak is vannak, mégsem Grecsó Krisztiánok.

Az évad áprilisi vendége Dragomán György volt. 1989-es romániai események annyira lelket rombolóak voltak, hogy évekig csak kerülgettem a könyvesboltban *A fehér királyt*, majd a *Máglyát*. Nem kellett volna! Milyen érdekes a sors: ugyanannak a generációnak vagyunk a tagjai, alig pár év van csak köztünk, és csupán egyetlen határ választott el bennünket egymástól, ám az életünk aligha lehetne különbözőbb. Az író egy évvel a romániai forradalom előtt települt át családjával Magyarországra, mint fogalmazott: euforikus állapotban. Tizenhat éves

volt akkor, de a mai napig ebből táplálkozik. Magától értetődő természetességgel beszélt arról, kiskamaszként hogyan érzékelte a marosvásárhelyi utcákon, tereken az erőszak előszelét (ez volt az a város, ahol 1989-ben először vér folyt), és biztosan nem véletlen, hogy 13 éves korában arról írt, hogy lelövik a diktátort...). Mellbevágó élmény volt azt hallgatni, amikor arról beszélt: nem tudja, milyen lenne egy diktatúra nélküli világ, mert belé égett. Aki megtanulta az erőszak nyelvét, nem felejtí el; aki adott vagy kapott már pofont, az benne van a zsigereiben, amíg csak él. Természetesen felmerült a kérdés, hogy aki ilyen sorsfordító élményeket él át, felejteni vagy emlékezni akar-e. Dragomán György attól fél, hogy ha elfelejtjük a múltat, nem fogjuk tudni, kik vagyunk. Ezért ő megtanult emlékezni – például a könyveivel.

És ha már felejtés, emlékezés és elhallgatás: a harmadik vendég, Tompa Andrea *Omertájá*-ban is nagy szerepet kap a fel nem dolgozott múlt, a diktatúra örülete, a kiszámíthatatlan jövő. Az író azt próbálja megmutatni, hogyan tudunk a körülmények dacára eligazodni a világban. Ő is nap mint nap küzd ezzel, és azzal is, hogy jól mérje fel a távolságot az események és saját maga között. Azt mondja, hogy amíg nem képes eltávolodni a traumától, addig nem tudja elmesélni. Viszont ha távolról nézi, azzal az olvasó sem fog tudni azonosulni. Egyszerűen ez nehéz ügy, hallgatni talán könnyebb. A Művészasztal színpadán megidézett Omerta-hő

sőknek legalábbis sikerül. Már ami a látszatot illeti. Hallgat Kali, a széki parasztasszony, hallgat Vilmos, a rózsanemesítő, a tizenéves Anna és a testvére, Rózsika is. És őket nézve felmerül bennünk a kérdés, mi hányszor hallgatunk olyan helyzetekben, amikor beszélünk, sőt, kiabálunk kellene? Tompa Andrea szereplőinek a sorsa a válasz arra, hová vezet a hallgatás – a kérdés az, megértjük-e, mit veszítünk.

Csabai Lászlót nem csak azért vártam, mert a (művész)asztaltársaság egyetlen olyan tagja, akit személyesen is ismerhetek, hanem azért is, mert bár sokszor volt már alkalmam beszélgetni vele, sok mindenre vagyok még kíváncsi a Szindbáddal kapcsolatban. Érdekelt, hogyan születnek az alakjai, mert mindig azt éreztem: ahogy Nyíregyháza ott áll Nyárliget mögött, úgy a szereplők mögé nagyon is valóságos, sőt, talán konkrét rokonokat, barátokat, jó és kevésbé jó ismerősöket állíthatnánk. Örültem annak, amit mondott, mert kiderült, mindennek a családja az alfája és az ómegája. Ő csak szeretne olyan lenni, mint Szindbád, aki úgy néz ki, mint ahogy a kisebbik fia fog húsz év múlva, és olyan rafinált, mint amilyen a nagyobbik fia, a szereplői nagy részének pedig valóban vannak élő modelljeik, de nem teljesen azonosak velük. Attól pedig teljesen elolvadtam, amikor nemes egyszerűséggel kijelentette: a felesége a múzsája (melyik nő ne vágya arra, hogy múzsa legyen?!). Ott és akkor éreztem meg a regényírók felelősségét, amikor arról beszélt, ami teljesen egyértelmű, de olvasóként csak ritkán gondolunk rá: mármint, hogy az irodalmi hősök sorsa az írók kezében van, a szerzőtől függ, hogy élnek-e vagy sem, és hogy amíg élnek, milyen sors adatik nekik. Előkerültek nagy oroszok: Dosztojevszkij, akinek a *Bűn és bűnböhdés*ét olvasva döntötte el, hogy prózáiró szeretne lenni, Tolsztoj, aki tizenkétszer írta át a *Háború és békét*, és Solohov is, akiről a már említett úttörőcsapat színjatszó szakkörét nevezték el.

Az őrsvezető, a nótafa, a mókamester, a zászlóőr, a nyakkendőfelelős és a pecsétőr lelkesen énekelték azt a bizonyos „Mint a mókus”-t, a nosztalgikus hangulat pedig jót tett a beszélgetésnek, úgy hatott, mint egy kellemes csapatépítő tréning. Még közelebb hozta egymáshoz a nézőket és a színpadon ülőket, úgy éreztem magam, mint egy nagyobb családi ebédnél, ahol a húsleves és a szabolcsi töltött káposzta között kivételesen nem a gyerekekről és unokákról esik szó, hanem irodalomról.

Azt hiszem, a siker összetevői között erről is beszélni kell: a nézőtéren helyet foglalók valóban olyanok, mint egy család tagjai. Ismerjük egymást a színházból, a VIDOR eseményeiről, kötetbemutatókról, irodalmi estekről, és várjuk a találkozást. Mindig siettem a Művészasztalra, mert tudtam, hogy csupa-csupa jó emberrel fogok találkozni – olyan (kultúra)barátokkal, akikkel órákon át tudnék beszélgetni, de már az is nagy öröm, hogy üdvözölhetjük egymást, jelenlétük pedig megerősít abban: jó helyen vagyok, jó, hogy itt vagyok. A Művészasztal nevű nyíregyházi művészi csoportosulás és a Móricz Zsigmond Színház közös rendezvénysorozata, mely a Nemzeti Kulturális Alap, a Szépírók Társasága és Nyíregyháza Megyei Jogú Város támogatásával valósulhatott meg, az együttműködő partnerek: a Móricz Zsigmond Színház, A Vörös Postakocsi Alapítvány és az Aranymetszés Kulturális Egyesület közreműködésével, rövid idő alatt népszerű lett, és az öt estet végignézve ez nem véletlen. Felkészült emberek kérdeznek érdekes, jó humorú, remek karaktereket teremtő szerzőket, a nyíregyházi teátrum színészei pedig életre keltik az adott vendég hőseit – a recept egyszerű, az elkészítés nagyszerű, a végeredmény pedig, köszönhetően a kiváló alapanyagoknak, tökéletes.

Olyan, ami bárhol, bármikor a (Művész)asztal ékessége lehet.